

Dvojrozhovor s Ing. arch. Evou Dvořákovou a Ing. arch. Terezou Bartošíkovou, Ph.D., o ochraně technického a industriálního kulturního dědictví v Česku a na Slovensku

V rámci prosincového čísla VTEI, jež je celé věnováno tématu technického a industriálního kulturního dědictví a „Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI II)“ Ministerstva kultury, jsme o rozhovor požádali dvě specialistky v tomto oboru, paní Ing. arch. Evu Dvořákovou z Národního památkového ústavu a Ing. arch. Terezu Bartošíkovou, Ph.D., z Památkového úřadu Slovenské republiky.

Dámy, jak jste se dostaly k tomu, že se profesně zabýváte tématem technického a industriálního dědictví?

Dvořáková: Krátce po absolutoriu ČVUT jsem nastoupila do tehdejšího Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody do oddělení lidové architektury a technických památek. Zpočátku se moje činnost zaměřovala pouze na lidovou architekturu, která mi byla blízká už proto, že jsem absolvovala na katedře rekonstrukcí u pana architekta Svatopluka Voděry. Jeho publikace o lidové architektuře a jejich úpravách byly pro nás tehdy ukázkou, jak jsou lidové stavby krásné a jak k jejich úpravám citlivě přistupovat. Technické památky měl v oddělení v té době na starosti pan doktor Jiří Vondra, který mi postupně část své agendy předával. Je potřeba si uvědomit, že v době, o níž mluvím, tedy na začátku osmdesátých let 20. století, se pod pojmem technická památka rozuměl tak nanejvýš mlýn, kovárna nebo most. Industriální dědictví se až na některé výrazné architektonické stavby, třeba Kotěrovu vodárnu na Pankráci, vůbec nepovažovalo za památkově

hodnotné. Po odchodu doktora Vondry do penze o agendu technických památek v tehdejší Státním ústavu památkové péče nikdo moc nestál. V té době technické památky nebyly v umělecko-historických kruzích vnímány jako adekvátní součást kulturního dědictví, a tak na mě prostě „zbyly“.

Bartošíková: Keď som sa v maturitnom ročníku rozhodovala pre vysokú školu, hovorila som, že chcem opravovať hrady alebo stavať mosty. Talentové skúšky mi zaistili miesto na Fakulte architektúry. Mala som tak možnosť špecializácie na dejiny architektúry a obnovy pamiatok. K technickým stavbám ma to však napriek tomu ťahalo, takže som sa venovala najmä obnovám industriálnych areálov. S touto témou som robila diplomovú a neskôr aj dizertačnú prácu. Po škole som nastúpila na miesto metodika pre technické pamiatky na Pamiatkovom úrade Slovenskej republiky. Môžem teda povedať, že robím prácu, ktorú som chcela robiť, a spojila sa mi v práci história aj technické stavby.

Můžete čtenářům přiblížit, co je to technická památka, co industriální dědictví a jak je legislativně v České i Slovenské republice ukotvena jejich ochrana?

Dvořáková: Pro pojem technická památka se nejčastěji užívá následující obecná definice: „Technickou památkou rozumíme jedinečné nebo typické hmotné pozůstatky, dokládající vývoj techniky a její úroveň v určitých historických podmínkách. Je dokladem historického vývoje lidské společnosti.“

Je však třeba předeslat, že technická památka je označení obecné a není ukotveno a ani nebylo v obou dosud u nás vydaných zákonech zaměřených k ochraně památek. Zákon zná jen pojem kulturní památka.

Zákon č. 22 z roku 1958 o kulturních památkách definoval kategorii památek včetně technických jako „... kulturní statek, který je dokladem historického vývoje společnosti, jejího umění, techniky, vědy a jiných oborů lidské práce a života nebo jest jí dochované historické prostředí sídlištních celků a architektonických souborů anebo věc, která má vztah k významným osobám a událostem dějin a kultury.“

Od 1. ledna 1988 začal platit zákon č. 20/87 Sb., o státní památkové péči, který nahradil zákon č. 22/58. Ani tento vědu a techniku nevynechává. Za kulturní památky považuje ty, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti pro jejich hodnoty revoluční, historické, umělecké, vědecké a technické. Pokud jde o termín industriální dědictví, je výklad v českém jazyce poněkud komplikovaný. Termín *industria*, který uvádějí některé slovníky, je z latiny překládán jako píle, přičinlivost, zatímco jiné odborné publikace uvádějí přímo pro *industrii* termín průmysl. Hranice je v tomto případě tedy tak trochu rozostřená. Rovná se termín industriální dědictví pojmu průmyslové dědictví? Jen podotýkám, že ani jeden termín zákon o státní památkové péči nezná. Vysvětlení pojmu průmyslové dědictví asi nejlépe podává *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče* autorů Miloše Matěje a Michaely Ryškové, kterou vydal Národní památkový ústav v roce 2018.

Bartošíková: Najväčší rozdiel medzi českým a slovenským chápaním pamiatok vychádza z rozdielov v legislatíve. Na Slovensku máme relatívne nový pamiatkový zákon, ktorý pamiatkarom pridal mnoho kompetencií a povinností. Sme úrad a o obnove aj vyhlasovaní nových pamiatok priamo rozhodujeme. Zákon zmenil aj názvoslovie pamiatkového fondu, kde už nemáme kategórie národná kultúrna pamiatka a kultúrna pamiatka ako v Čechách. Všetky naše zákonom chránené objekty sú národné kultúrne pamiatky.

Zákon o ochrane pamiatkového fondu nepozná špeciálny druh pamiatok – technické pamiatky. Súčasný slovenský zákon iba všeobecne definuje ochranu národných kultúrnych pamiatok a pamiatkových území. Pamiatková hodnota je podľa nášho zákona súhrn významných historických, spoločenských, krajinných, urbanistických, architektonických, vedeckých, technických, výtvarných alebo umelecko-remeselných hodnôt. Každá pamiatka teda musí mať doloženú pamiatkovú hodnotu.

V praxi hovoríme o industriálnych pamiatkach ako o podmnožine technických pamiatok. Medzi technické pamiatky patria aj studne, mosty alebo hrádze, ktoré neslúžili výrobe. Industriálne pamiatky chápeme ako pamiatky industrializácie – zväčša ide o priemyselné areály postavené v 19. a 20. storočí. Technické pamiatky sa v pamiatkovom fonde nachádzajú už dávno a postupne sa začíname zameriavať aj na ochranu industriálnych pamiatok väčšieho rozsahu a z novej doby.

Jakým spôsobom je ve vaší instituci (NPÚ/PÚ SR) zastřešena oblast industriálního dědictví a s kým dalším spolupracujete v otázkách jeho záchrany, ochrany, obnovy nebo případných konverzí?

Dvořáková: Když jsem nastupovala do tehdejšího Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody, pracovalo v oddělení lidové architektury a technických památek pět pracovníků, z nichž pouze jeden měl na starosti agendu tehdy nazývanou památky vědy, výroby a techniky. Od doby vzniku ústavu v roce 1958 se podařilo jen v průběhu osmdesátých let 20. století díky úsilí tehdejšího ředitele Ing. arch. Jiřího Gwuzda ustavit samostatné oddělení technických památek při Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Ostravě. Ostatní územní pracoviště odborníkem, jenž by se touto agendou zabýval, disponovala jen ojediněle.

Od té doby se mnohé změnilo k lepšímu. V každém územním odborném pracovišti Národního památkového ústavu je jedno systémové místo pro specialistu na průmyslové dědictví. Ke kvalifikovanému posuzování technického dědictví přispělo i zřízení Metodického centra průmyslového dědictví v Ostravě, které vzniklo z potřeby zlepšit poznání, dokumentování a ochranu technických a průmyslových památek a pod jehož vedením se postupně daří zahajovat výzkumy podle jednotlivých výrobních odvětví.

Od vzniku instituce se datuje spolupráce s Národním technickým muzeem, neboť navazuje na myšlenku, že výjimečné technologie převezmou do svých sbírek technická muzea. Na konci šedesátých let 20. století přibyla spolupráce s právě zřízeným Technickým muzeem v Brně, kde se podařilo založit u nás první pracoviště industriální archeologie, kterým tato odborná instituce reagovala na podněty nově založené Mezinárodní komise pro ochranu průmyslového dědictví TICCIH (1975).

Od devadesátých let 20. století, kdy Ministerstvo kultury vypsallo první programové projekty v rámci vědy a výzkumu, jichž se od počátku zúčastnily nejen památkové instituce, ale také vysoké školy či jednotlivé vědecké instituce, je možno datovat spolupráci především s ČVUT. Za významnou na poli technického dědictví lze považovat spolupráci s Českou komorou autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě a Českým svazem stavebních inženýrů, s nimiž Národní památkový ústav prostřednictvím Kolegia pro technické památky uzavřel dlouhodobou smlouvu o spolupráci.

V současné době bylo podepsáno také Memorandum o spolupráci se Správou železnic, od něhož si obě instituce slibují zlepšení situace při obnově drážního fondu.

V rámci vědy a výzkumu spolupracuje zejména Metodické centrum průmyslového dědictví s řadou institucí. Jako jeden z příkladů lze uvést kooperaci na metodice klasifikace a hodnocení vodohospodářských objektů, která vznikla ve spolupráci Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka, Historického ústavu Akademie věd České republiky, Univerzity Palackého v Olomouci, Národního památkového ústavu a řady odborníků a konzultantů mimo tyto instituce.

Bartošíková: Momentálne na úrade funguje sekcia technických pamiatok, čo je poradný orgán generálneho riaditeľa zložený zo zamestnancov PÚ SR a krajských pamiatkových úradov. Pracovnú náplň zameranú výhradne na technické pamiatky mám na Slovensku na starosti iba ja, to jest referát technických pamiatok PÚ SR. Na krajských pamiatkových úradoch je niekoľko kolegov, ktorí sa v rámci svojho výkonu pracovnej činnosti zaoberajú technickými pamiatkami, nie však výlučne.

Spoluprácu máme nadviazanú so Slovenským technickým múzeom a jeho pobočkami a so Slovenským banským múzeom. Z inštitucionálneho hľadiska je pre nás dôležitá spolupráca s Banským archívom v Banskej Štiavnici ako aj s lokálnymi technickými múzeami.

Spolupráca s vysokými školami sa zhoršila, keďže dlhoroční pedagógovia, venujúci sa technickým pamiatkam, odišli do dôchodku. Sme však spolupráci otvorení.

Samostatnú kategóriu tvorí spolupráca s občianskymi združeniami a nadšencami. Často v interakcii so zanietenými majiteľmi pamiatok prinášajú takéto spolupráce najlepšie výsledky pre pamiatky aj pre poznanie histórie daného typologického druhu objektov.

U mnoha památek dochází ke střetu různých hledisek a zájmů. Například ochrana přírody, bezpečnost vodních děl, zájmy ekonomické. Myslíte si, že památková péče je v současné době schopna jednotlivé aspekty vybalancovat? V čem případně vidíte možnost zlepšení?

Dvořáková: Moderní památková péče oproti dřívějšímu, někdy až extrémnímu doktrínářství je dnes ve svých přístupech a metodách pluralistická. Hledá a nalézá řešení vždy individuálně, případ od případu, s přihlédnutím k hodnotě a charakteru dotčené památky, stupni jejího dochování i povaze soudobých

potrieb, ktoré má obnova naplniť. Základom je nutnosť prúbežnej komunikácie se spoločností, jejž verejný záujem má pamätková péče predovšetkým chrániť. Výrazne sa proměnili i metódy péče o pamätky, do nichž se promitajú vedle dobového vývoje architektúry také výsledky súčasnej vedy a výzkumu. V oblasti technického a průmyslového dědictví je jedním z vodítek pro fundované rozhodování výše zmíněná *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*, na niž v budoucnu navážou oborové metodiky. Předpokladem ke řešení sporných otázek pak bude uplatnění v praxi navazujících metodik jednotlivých výrobních odvětví, při jejichž tvorbě památková péče úzce spolupracuje s řadou odborných institucí, VÚV TGM nevyjímaje.

Bartošíková: O nájdenie primeraného kompromisu medzi požiadavkami pamiatkovej starostlivosti a ostatnými záujmami, ktoré do nej vstupujú, sa snažíme ako pamiatkari prakticky pri každej obnove pamiatky. Ekonomické hľadisko je prítomné naprieč celým pamiatkovým fondom, keďže vlastník kultúrnej pamiatky má svoje vlastné zväčša limitované finančné možnosti. Ekonomický ohľad vstupuje už aj do konaní o vyhlásení veci za kultúrnu pamiatku, pretože sa vlastník obáva zvýšenej miery finančnej aj administratívnej záťaže pri starostlivosti a narábaní so svojim vlastníctvom, ak bude musieť splniť nároky pamiatkovej ochrany. Bolo by potrebné nájsť predovšetkým vhodné motivačné nástroje, aby vlastník kultúrnej pamiatky nebral kultúrnu pamiatku primárne ako záťaž, ale dostal pomocnú ruku a vhodné kompenzácie zo strany štátu.

Na ochranu prírody často narážame pri potrebe udržiavať niektoré pamiatky viditeľné z diaľkových pohľadov či v prípadoch, keď stromy narúšajú koreňovým systémom stavby. Začínáme sa stretávať s otázkami na budovanie rybovodov pri vodných dielach väčšieho rozsahu. Závažným hľadiskom sa stáva energetická efektívnosť pri prevádzke technických pamiatok. Stalo sa nám, že boli na vodnej elektrárni vymenené priemyselné tabuľkové okna za plastové okná so zdôvodnením, že museli zamedziť zamŕzaniu turbín v zime. Pôvodne bol objekt s celoročnou obsluhou 24/7 a temperovaním priestorov, momentálne je plne automatizovaný bez vykurovania.

Ďalším hľadiskom je aj bezbariérovosť pamiatok, čo v prípade technických pamiatok nie je vždy možné zabezpečiť. Bezpečnostné aspekty sa snažíme riešiť individuálne pre každú pamiatku, aby sme zabezpečili bezpečnosť aj pôvodný výraz objektu. Uprednostňujeme použitie pôvodných materiálových a konštrukčných riešení, ale napríklad pri potrebe výmeny výpustných zariadení vodných nádrží umožňujeme použiť súčasné technické riešenia. Riešenia návodných a vzdušných strán hrádze sa nám podarili s vodo hospodármi zosúladiť pri banských tajchoch.

Jaká jsou specifika památkové péče o objekty technického charakteru? Je nějaký rozdíl v posuzování jejich památkového významu od řekněme „klasických“ kulturních památek? Existuje metodický návod, případně specifická kritéria, pro hodnocení jejich památkového významu?

Dvořáková: Oproti klasickému památkovému fondu je technické dědictví značně rozmanitý fond tvořený specifickými zástupci mnoha výrobních odvětví, a proto je v těchto případech nutné uplatnit speciální přístupy ke stanovení památkových hodnot. Jakými principy se řídí prohlášení technických památek a jejich zařazení do *Ústředního seznamu kulturních památek* a jaké hodnoty jsou pro průmyslové dědictví prioritní, podává již výše uvedená *Metodika hodnocení a ochrany průmyslového dědictví z pohledu památkové péče*, na kterou v budoucnu navážou oborové metodiky, reflektující specifika vybraných průmyslových odvětví, klíčových pro rozvoj průmyslu i pro lokalitu České republiky.

Bartošíková: Zo zákona je starostlivosť o technické pamiatky rovnaká ako o ostatné druhy pamiatok. Pri technických pamiatkach narážame na špecifické situácie, najmä ak objekt stále slúži pôvodnému účelu. Vtedy sa zachovanie pôvodnej funkcie často viaže na normy a predpisy, ktoré súvisia s ich bezpečnou prevádzkou.

V takýchto prípadoch je samozrejme zachovanie funkčnosti technológie či automatizácie procesov na úkor autenticity niektorých drobných súčiastok.

Na Slovensku metodický návod na posudzovanie významu a hodnôt pamiatok vo všeobecnosti nemáme. Technické pamiatky majú niektoré špecifické aspekty, ktoré sú odlišné od iných druhov pamiatok, napríklad technologický tok pôvodnej výroby. Z hľadiska pamiatkovej ochrany je dôležitá napríklad aj skutočnosť, že je zachovaný objekt alebo technológia jedinečná, prvá svojho druhu alebo najvýkonnejšia z hľadiska daného odvetvia na Slovensku. Chránime však aj typické ukážky technických pamiatok alebo zariadení.

Väčšina technických pamiatok disponuje technickou hodnotou v spojitosti s ostatnými pamiatkovými hodnotami, napríklad hodnotou architektonickou, historickou, prípadne umelecko-remeselnou. Zachovanie technologického zariadenia nie je podmienkou na zápis pamiatky za NKP.

Klasické pamiatky – kaštiele, kostoly – sú pre verejnosť ľahšie pochopiteľné, keďže sú „páčiť“, majú viac dekoratívnych prvkov a výtvarnej výzdoby. Postupne však začína aj industriálna estetika prenikať do povedomia laickej verejnosti.

Existuje nějaká užší forma spolupráce – například odborné platformy – v této oblasti mezi vašimi dvěma institucemi?

Dvořáková: Spolupráce obou organizací, byť skromná, se datuje již od sedmdesátých let 20. století, kdy se objevily první kontakty, sice spíše mezi technickými muzei, ale kterých se účastnili i zástupci památkové péče. Zde bych chtěla vzpomenout na aktivity již bohužel zesnulého doktora Laco Mlynky v oblasti vodních mlýnů a účast na různých exkurzích a přednáškách na konferencích. K oboustranné spolupráci v současné době přispívá i reciproční setkávání pracovníků obou našich institucí.

Bartošíková: Za PÚ SR spolupracujem pri rôznych technických témach s Metodickým centrom priemyselného dedičstva v Ostrave, s jednotlivými pracovníkmi NPÚ, s Výskumným centrom priemyselného dedičstva pod Fakultou architektúry ČVUT, ale napríklad aj s mlynológmi stojacimi za portálom vodnimlynycz.

Spatřujete v rámci přístupu k problematice industriálního dědictví na české i slovenské straně něco, čím byste se mohli vzájemně inspirovat?

Dvořáková: Inspirace na obou stranách je hodně a evidentní snahou odborných pracovníků obou institucí je zachovat nejvýraznější reprezentanty industriálního dědictví včetně nápomoci při jejich obnově a hledání nového využití. To, co obě instituce odlišuje, je jejich legislativní postavení v rámci státu. Zatímco v České republice je Národní památkový ústav odbornou organizací zajišťující ochranu kulturního dědictví bez výkonných pravomocí, Památkový úřad Slovenskej republiky spojuje obě složky, tedy jak odbornou, tak výkonnou dohromady. Co je lepší, těžko soudit.

Bartošíková: Českí kolegovia nás inšpirujú najmä mimoriadne širokou publikačnou činnosťou a tvorbou metodických materiálov. Osvetová činnosť a popularizácia technických pamiatok zo strany NPÚ je rozsiahlejšia a hodná nasledovania. Vo všeobecnosti je v Čechách lepšie a pestrejšie riešené financovanie výskumov, publikačnej činnosti a obnov pamiatok zo zdrojov Ministerstva kultúry, ale aj územných celkov, obcí a Európskej únie. Oblasť, kde by sme sa mohli inšpirovať, je mnoho.

Můžete alespoň přibližně uvést, jaké je zastoupení technického a industriálního dědictví mezi památkově chráněnými objekty v České a Slovenské republice? A jaké je zastoupení vodo hospodářských objektů v rámci technického a industriálního dědictví?

Dvořáková: Jestliže první soupisy kulturních památek pořizované v průběhu šedesátých let 20. století zaevidovaly něco přes tisíc památek vědy, výroby a techniky, dnešní *Ústřední seznam kulturních památek* jich čítá okolo tří tisíc. Ani současné doplňování kvalitních reprezentantů průmyslového dědictví na základě odborných výzkumů není stále ukončeno. Přesto lze uvést, že z těch přibližně tří tisíc prohlášených technických reprezentantů činí průmyslové stavby necelých deset procent. Tento údaj pochází z databáze *Industriální topografie* Výzkumného centra průmyslového dědictví ČVUT.

Pokud jde o počty vodohospodářských staveb vedených v *Ústředním seznamu kulturních památek*, je těžké je dohledat už proto, že není jasné, zda lze vodní mlýny, které již nemají vodní kolo, považovat za vodohospodářské stavby, nebo za lidovou architekturu. Navíc vyhledávání v současném *Památkovém katalogu* je v tomto směru poněkud obtížné.

Bartošíková: Na Slovensku máme systém evidencie pamiatok, ktorý národné kultúrne pamiatky (areály) delí na jednotlivé pamiatkové objekty. Technické pamiatkové objekty majú zastúpenie v pamiatkovom fonde necelé štyri percentá. Vodohospodárske stavby sú však medzi technickými pamiatkami zastúpené relatívne hojne. Zo 680 technických pamiatkových objektov je 170 priamo vodohospodárskych – vodné nádrže, hrádze, náhony, vodárne, vodojemy, čerpace stanice a k nim príslušné technológie. Ďalších 85 sú pamiatkové objekty, ktoré boli vodou poháňané – elektrárne, mlyny, píly, hámre a technológie na ich pohon. To znamená, že 37 percent technických pamiatok na Slovensku je priamo spojených s vodou.

Vysoká miera zastúpenia vodohospodárskych objektov v pamiatkovom fonde je daná jednak geografickými charakteristikami Slovenska, kde vodná sila sa vyskytuje na celom území a bola impulzom na vznik výroby. Tiež je daná dobovou pamiatkarskou praxou, keď sa vyhlasovali za pamiatky v prvom rade významné banské pamiatky, kam patrili aj banské tajchy, a následne sa záujem ochrany pamiatok presunul na stavby remeselnej výroby, najmä vodné mlyny, píly a hámre. Výrazne je aj zastúpenie dochovaných technologických zariadení, keďže vodné elektrárne zväčša stále fungujú, mlynské turbíny neboli z mlynov odstraňované a aj vodné nádrže musia byť zachované v prevádzkyschopnom stave.

Které památkově chráněné historické vodohospodářské objekty jsou z vašeho pohledu v rámci České a Slovenské republiky unikátní, ikonické? A které vodohospodářské objekty naopak chráněny nejsou, ale z vašeho pohledu by si památkovou ochranu zasloužily?

Dvořáková: Každé z vodohospodářských děl si zasluhuje uznání. Představa, jak asi budovali náhony první mlynáři či jak stavěli hráze, musí nutně budit náš obdiv. Určitě za ikonické lze u nás považovat středověké rybníční soustavy budované na panství Pernštejnů či Rožmberků. Ostatně třeboňské rybníky stále pod názvem Třeboňské rybníkářské dědictví figurují jako kulturní statek České republiky navrhovaný k zápisu do *Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví*. Řada specifických vodohospodářských staveb, zejména umělých liniových děl, dosud není dostatečně prozkoumána. Stejně tak nejsou oceněny novodobé krajiny vodních děl, především Vltavská kaskáda, která by si jistě ochranu zasloužila. Samostatnou pozornost si zasluhuje také konvolut věžových vodojemů z první republiky, z nichž bych mohla jmenovat unikátní věžový vodojem na Kladně v Rozdělově s první použitou kovovou konstrukcí z uhlíkové oceli a nenosným cihelným pláštěm, který je dnes nefunkční, ale patří mezi dobré příklady nového využití.

Bartošíková: Z chráněných objektov je zaujímavou sústavou pamiatok v Kremnických vrchoch, tzv. Turčekovský vodovod z 15. storočia – podzemná elektráreň – 11 kilometrov dlhá dedičná štôľňa cisára Ferdinanda. Ide o dielo, ktoré je významné z historických dôvodov, ale aj vďaka technickým hodnotám. Vodnú elektráreň spustili v roku 1922, nachádza sa 245 metrov pod zemou

a má osadené tri horizontálne Peltonové turbíny. Ide o najhlbšie položenú podzemnú elektráreň v Európe. Známu vodohospodárskou pamiatkou UNESCO je sústava banských tajchov v Banskej Štiavnici, ktoré slúžili pre pohon banských a hutníckych zariadení.

Momentálne sa snažíme o zápis sústavy vodných diel na Starohorskom potoku. Ide o dve vodné nádrže s doskovou hrádzou typu Ambursen, dvomi derivačnými elektrárnami a technologickým príslušenstvom. Významné sú nielen kvôli unikátnemu druhu hrádzí a prepadového zariadenia, ale aj kvôli tomu, že išlo o prvý pokus o prevádzku prečerpávacej elektrárne na našom území.

Jaká je vaše úloha coby instituce při konverzích historických industriálních objektů? Existuje nějaký metodický postup, návod pro dosažení zdařilé konverze? A co je vlastně zdařilá konverze?

Dvořáková: Za zdařilou konverzi, česky lépe za nové využití, lze považovat takovou úpravu, kde je zachována v co největší míře stopa hlavních atributů původní výrobní stavby. Nové zásahy by neměly setřít původní provozní, technologické a typologické znaky a neměly by překrýt novým výrazem celkový charakter stavby a atmosféru prostředí. Základem pro pochopení výrobní stavby a pro následné nové využití je její dokonalá znalost po stránce stavební i znalost výrobního procesu. V rámci oborových výzkumů Národního památkového ústavu je jedna z připravovaných metodik zaměřená speciálně na konverze. Z oblasti vodohospodářských staveb bych asi zmínila velmi kultivovanou konverzi věžového vodojemu na Letné, za kterou obdržel architektonický tým ocenění generální ředitelky Národního památkového ústavu.

Bartošíková: Rozhodnutie o zámere obnovy národnej kultúrnej pamiatky vydávajú podľa pamiatkového zákona krajské pamiatkové úrady, ktoré metodicky usmerňujú obnovy všetkých pamiatok a stavieb v pamiatkových územiach. Ochrane technických pamiatok sa, bohužiaľ, nemôžu venovať prednostne, a preto často metodikujú konverzie továrni rovnakí ľudia ako hrady alebo kostoly. Radi by sme v budúcnosti umožnili vyššiu špecializáciu kolegov metodikov. Osobne považujem za dobrú konverziu takú, ktorá zabezpečí nielen ďalšie fungovanie objektu, ale je k nemu aj náležite citlivá. Výber vhodnej funkcie je najzásadnejším krokom dobrej konverzie. Často sa stáva, že konverziou príde objekt o veľa dobových detailov a technológií, ktoré bohužiaľ ustúpia nárokom nového využitia.

Jakými způsoby je realizována osvěta či popularizace tohoto tématu ze strany vaší instituce směrem k veřejnosti? A spolupracujete v rámci této osvěty i s institucemi a subjekty podporujícími turistický ruch?

Dvořáková: Jedním z cílů památkové péče je samozřejmě industriální – nebo, chcete-li, průmyslové – dědictví popularizovat. To se děje prostřednictvím pořádání výstav, přednášek a spoluprací, zejména s místní municipalitou nebo spolky. Zároveň Národní památkový ústav udílí od roku 2014 každoročně ceny Patrimonium pro futuro s podtitulem Společenské ocenění příkladů dobré praxe ve snaze zhodnotit a vyzdvihnout, co se v oblasti památkové péče podařilo, a ocenit ty, kteří se o úspěšné dílo přičinili. Za poslední roky získávaly tuto cenu také technické památky, ať už to bylo Jizerskohorské technické muzeum v Bílém Potoce, či obnova výtopny v Kořenově.

Bartošíková: Organizujeme prednášky, konferencie, osvetové akcie pre rodiny s deťmi s tematikou technických pamiatok. Bohužiaľ, ich početnosť nie je v priebehu roka vysoká. K téme technických pamiatok aj publikujem, ide však prevažne o odbornejšie práce a popularizácia by potrebovala masovejšie médiá aj jednoduchší prístup. Pravidelne sa snažím pripravovať podujatia pre verejnosť spojené s technickými pamiatkami v termíne mesiaca európskeho dedičstva.

Mediálně nejlepší spolupráci máme so Slovenským rozhlasom, ktorý vysielal v tomto roku seriál „Dedičstvo mlynov“ a v minulom roku seriál „S batohom po technických pamiatkach“. Tento rok chystáme v spolupráci so Slovenským technickým múzeom výstavu a konferenciu venovanú železniarňam. Mali by sme vydať aj digitálny zborník venovaný výskumu mlynov.

Jaké jsou podle vás v současnosti největší výzvy v oblasti ochrany tohoto typu kulturního dědictví? Je možné spatřovat přístup některé evropské země v tomto ohledu jako inspirativní a proč?

Dvořáková: Největší výzvou pro nás je samozřejmě průběžně dodělávat oborové výzkumy, na jejichž základě je možno fundovaně doplňovat *Ústřední seznam kulturních památek* a zároveň navazovat na mezinárodní trendy při jejich ochraně. Velkým přínosem v posledních letech je navázání spolupráce s partnerskou památkovou institucí v norském Oslu už proto, že Norsko opakovaně přispívá na obnovu kulturních památek u nás. I když některé typy památek jsou hodně odlišné, třeba norské velrybářské dědictví, principy ochrany zůstávají stejné. Jiným velmi inspirativním státem je pak Spolková republika Německo, kde je dobrým příkladem takzvaný Emscher Park, obnova útlumové průmyslové oblasti v Porúří, která může být vodítkem pro obnovu bývalé průmyslové oblasti Kladenska či Ostravska.

Bartošíková: Medzi hlavné výzvy ochrany technických pamiatok by som zaradila citlivejšie konverzie, lepšiu ochranu technológií, ocenenie významu archeologického technického dedičstva ako aj ochranu montážnej alebo industriálnej kultúrnej krajiny. Ochrana pamiatok druhej polovice 20. storočia je myslím fenoménom presahujúcim oblasť technických pamiatok. Špecificky u nás nie je správne chápaná ani ochrana industriálnych areálov – zväčša sa nám podarí zabezpečiť ochranu len solitérnych stavieb.

Z európskych krajín je zaujímavý prístup Španielska k ochrane komínov, kde aj keď je továreň búraná, komín nechávajú stáť ako pripomienku histórie. U nás je so zemou zrovnaná celá továreň často len z preventívnych dôvodov, alebo preto, že je možné na to čerpať dotácie.

Závěrem máme s dovolením trochu osobnější otázku – která památka z oblasti vodního hospodářství se vám nejvíce líbí nebo k ní máte bližší vztah a proč?

Dvořáková: Většinou to je ta technická památka, kde jsem momentálně garantem obnovy. Ale z oblasti vodohospodářských staveb bych asi jmenovala zdymadlo v Hoříně a z mého pohledu i jeho zdařilou technickou úpravu. Podstatou úprav zdymadla bylo zvýšení průjezdnosti plavebního kanálu pro vyšší kabinové lodě a nákladní dopravu tak, že původní železobetonovou klenbu větší plavební komory nahradila ocelová konstrukce, která je hydraulicky zdvihaná na pístech. Při vysunutí horní klenby při průjezdu lodí pak představuje dokonalé vodní dílo, jež zůstává oprávněně kulturní památkou doplněnou o nové technické řešení, které je v souladu s posláním plavební komory. U technického dědictví je třeba připustit myšlenku dalších možností inovace technických zařízení a technologií při zachování jejich hlavní funkce i to, že tyto inovace jsou z hlediska památkové péče přípustné, neboť právě ony umožňují zachovat funkčnost technického díla.

Bartošíková: Z estetického hľadiska sa mi páčia vodojemy. V pamiatkovom fonde sú zaujímavé najmä tie vežové – v Trnave, Bernolákove, Palárikove. Sústavu dvoch podzemných vodojemov zdobených výtvarnými súčasťami, s dochovanou technológiou, ale i s torzom pôvodnej sadovníckej úpravy areálu so sochárskou výzdobou, ktorý sa nachádza v Bratislave, som detailne spracovala v odbornom návrhu na vyhlásenie za pamiatku.

Příjemne ma prekvapila aj sústava pamiatok studňa – čerpacia stanica – technologické zariadenie na ostrove Sihot v Bratislave. Bežne tento objekt nie je prístupný, keďže ide o stále funkčný zdroj pitnej vody. Vyznačuje sa však malebnou estetickou osadenou do prírodného prostredia, ktorú v Bratislave nečakáte.

Děkujeme vám oběma za rozhovor.

**Ing. Miriam Dzuráková
Ing. Robert Kořínek, Ph.D.**

Ing. arch. Eva Dvořáková

Ing. arch. Eva Dvořáková je absolventkou Fakulty stavební, oboru architektura, na ČVUT v Praze. Od roku 1974 působí v oblasti památkové péče. V Národním památkovém ústavu se v rámci specializovaného oddělení zabývá technickým i průmyslovým dědictvím a věnuje se rovněž výzkumu industriálních a technických areálů a objektů. Patří k iniciátorům založení Sekce ochrany průmyslového dědictví při Národním technickém muzeu v Praze (1987) a je členkou vědecké rady Výzkumného centra průmyslového dědictví při Fakultě architektury ČVUT. Je též spoluautorkou řady publikací, mj. *Industriální skanzen Čechy a Morava* (Praha 1992), *Technické památky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku* (Praha 2000), *Industriál – paměť – východiska* (Praha 2007) nebo *Industriální cesty českým středozápadem* (Kladno 2009).

Ing. arch. Tereza Bartošiková, Ph.D.

Ing. arch. Tereza Bartošiková, Ph.D., je zamestnancom Pamiatkového úradu Slovenskej republiky od roku 2015. Vyštudovala Fakultu architektúry STU v Bratislave, doktorskú prácu obhájila na rovnakej fakulte. Počas štúdiá absolvovala stáž vo Výskumnom centre priemyselného dedičstva pri ČVUT. Pracovne sa venuje technickým pamiatkam na celom území Slovenska od najstarších dôb až po druhú polovicu 20. storočia. Výskum a mapovanie technických pamiatok spája s publikačnou a edukačnou činnosťou. Na základe ňou spracovaných návrhov sa podarilo vyhlásiť za kultúrnu pamiatku už niekoľko hodnotných a zaujímavých technických objektov, vrátane vodohospodárskych.

